

“Hukuk Felsefesi Pratiği”

Hukuk Felsefesi Dersinin Ana Derse Ek Çalışmalarla Desteklenmesi Deneyimi Üzerine

Gökçe ÇATALOLUK*

Pratik dersleri, Hukuk Fakültele-
rinde uygulamaya yönelik derslerin bir
tamamlayıcısı olarak görülür ve hukuk
öğretiminde önemli bir yer tutar. İster
özel hukuk isterse kamu hukuku ala-
nında olsun, söz konusu derslerde öğ-
rencilere farazi bir takım problemler
sunulur ve eğer ders olması gerektiği
gibi işliyorsaydı, öğrenciler tartışarak
problemi çözerler. Bu derslerin en
önemli özelliği teorinin öğrenci tara-
fından hukuki meselelere uygulanma-
sını sağlamaktır. Pratik derslerinin işle-
yişi fakülte olanaklarıyla bağlantılıdır
ve mümkün mertebe ana ders saatinde
değil farklı bir yer ve zamanda ve uy-
gulamada genellikle araştırma görevli-
leri tarafından yapılır.

Uygulamaya yönelik fayda sağla-
yan bu derslerin hukuk felsefesi alanın-
da kullanılması tabii ki mümkün de-
ğildir. Tebliğimin taşıdığı başlıkta geçen
“hukuk felsefesi pratik saatleri” tabiri
de bu nedenle mecazi bir anlam taşı-
maktadır. Ancak İstanbul Bilgi Üniver-
sitesi Hukuk Fakültesi’nde tüm diğer
derslere olduğu gibi Hukuk Felsefesi
dersine de ana dersi desteklemek ama-
cıyla ek ders saatleri tahsis edilmiştir.
İşte burada, niteliksel analizlere gir-
meksizin, bu derslere ilişkin deneyimi-
mizi paylaşmak istiyorum zira aşağıda

ayrıntılılandıracağım şekilde yapılan uy-
gulamanın özellikle son iki yılda öğ-
rencilerin başarısına olumlu etki etti-
ğini gördük ve yaygın uygulanabilirliğini
tartışmaya açmak istiyoruz.

Bahsi geçen çalışmaya (sözgelimi
Anglo-amerikan geleneğindeki *tutoria-
lı* karşılayacak) çeşitli isimler vermek
mümkündür. Hukukçular felsefeciler
için yanıltıcı çağrışımlara yol açabile-
cek olsa da, bu bildirinin geri kalan kıs-
mında İstanbul Bilgi Üniversitesi’nde
kullanılan “pratik” sözcüğü yeğlene-
cektir.

Son olarak ifade etmek gerekir ki
bu, klasik hukuk felsefesi öğretimine
sunulan bir alternatif değil, bir destek
önerisidir.

NE AMAÇLA NASIL BİR UYGULAMA?

Hukuk felsefesi alanında yapılan
ek derslerin amacı, öğrencinin ana
derste aldığı bilgiyi beceriye dönüştür-
mek olarak özetlenebilir. Bu amaca
ulaşmak için öğrencilerin ana ders pa-
ralelinde ama daha küçük gruplarla
ders konuları üzerinde tartışmaları fay-
da sağlamaktadır. Bütün pratik dersle-
rinde olduğu gibi, hukuk felsefesi pra-
tiklerinde de ana ders saatinden ayrı bir
zamansal düzenlemeye ihtiyaç vardır.

İstanbul Bilgi Üniversitesi’ndeki uygu-
lama, içinde bulunduğumuz öğretim
yılına kadar 150 ila 200 öğrenciyi dört
gruba ayırıp her bir grup için haftada
50şer dakikalık toplam dört ayrı ders
ayırarak şeklindeydi. Bu sene, devam
durumunu da göz önüne alarak grubu
ikiye bölmekle yetindik.

Küçük gruplar, sadece uygun tar-
tışma ortamı yaratmak değil aynı za-
manda aslında tartışmaya gönüllü ol-
mayan yahut kişisel nedenlerden dola-
yı (alışkanlık, mizaç özellikleri, hatta
sosyal anksiyete gibi rahatsızlıklar...) kendini ifade edemeyen öğrencilerin
de katılımını sağlayabilmesi açısından
önem taşımaktadır. Bizim uygulamamızda,
prensipte bu derslere katılım zorunlu
olmamakla beraber, katılan öğrencilerin
ders yılı sonunda katılma-
yanlara oranla daha toleranslı değer-
lendirileceği öğrencilere duyuruluyor.
Mekân ve program sıkıntısı yaşayan
fakülteiler açısından ders saatinin bir
kısmının pratik çalışmaya ayrılması ya
da sadece ilgilenen öğrencilerle prog-
ram dışı buluşmalar ayarlanması şek-
linde çözümler üretilebilir.

Bizim deneyimimizde, pratikler,
ana derste anlatılan konuları takip et-
mektedir. Fakat, konuların takip edil-
mesi, müfredatta yer alan düşünür ve
düşünce akımlarının takip edilmesi an-
lamında olmayıp, problem odaklı bir
yaklaşım benimsemektedir. Bu an-
lamda, ikili bir çaba içerisindeyiz:

1 Ana derste anlatılan düşünce tari-
hinin kilometre taşlarına paralel ola-
rak çağdaş hukuk felsefesi yaklaşımla-
rının tartışılması.

2 Ana derste anlatılan dizgeden
hukuk felsefesinin belli başlı problemlerinin
çekişli tartışılması.

Tartışmaları belirlemeye ve yön-
lendirmeye yarayacak ve öğrencilerde
bilgisel bir arka plan oluşturabilecek
metinler bir hafta öncesinden *online*
eğitim sayfamıza konuluyor. Böyle bir
imkâna sahip olmayan fakülteler için,
metinleri çoğaltılmak üzere fotokopiye
bırakmak; bunun öğrenciye mali külfet
yükleyeceği düşünülen durumlarda bir
e-posta listesi oluşturularak metinleri
iletmek de bir çözüm olarak düşünüle-
bilir. Önemli olan nokta, metinlerin
dersten yeterli bir süre öncesinde öğ-
renciye ulaşmasını sağlamaktır.

Dersin işleyiş mantığı, uygulamaya
yönelik derslerin pratiklerinden çok
farklı değildir. Öğrencilerin tartışmaya
sevkedilmesi önem taşır. Dolayısıyla
ileride de değinileceği gibi metinler
tartışma açıcı özellik taşımaktadır.

2) YÖNTEM

Pratikler, öğrencilerin ana derste
aldıkları bilgiyi pekiştirmeye ve öğren-
cileri ders konusunda soru sormaya yö-
neltici olmalıdır ve *interaktif* yapılmalıdır.
Bunun için ders, öğrenci grubunu
odağa alır ve bir tartışma ortamı yaratır.
Bu ortamın düzenleyicisi olarak
asistan, konuyu sınırlandırma ve tartış-
maları sınır dahilinde tutma görevini
üstlenir. Bizim deneyimimizde 50 da-
kikalık süre bunu zorunlu kılıyor, daha
fazla zaman ayırma olanağı sağlandığı
zamanın dağılması pahasına tartışmaya
daha az müdahale söz konusu
olabilir. Her durumda bu derste tekrar
söz konusu değildir.

Sınıf düzeni, küçük gruplarla çalış-
mak mümkün ise, dairesel olmalı; bu
sağlanamıyorsa, bizim uyguladığımız
gibi tartışma yöneticisi, yani asistan,
öğrencilerin ortasında durmaya özen

(* İstanbul Bilgi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Araştırma Görevlisi)

göstermeli, özellikle kürsü kullanımından kaçınılmalıdır.

Pratiklerde ana derste ortaya konan problemleri sorgulanır ve ayrıntılı olarak tartışılır. Dolayısıyla biz, soruları saptamaya daha fazla önem veriyoruz. Sözelimi, iradeci pozitivizme odaklanan bir dersimizde öğrencilerden Austin o anda sınıfta olsa, kendisine soracakları soruları belirlemelerini istedik. Ve daha sonra kendi belirledikleri sorular üzerinden Austin'in verebileceği cevapları tartıştık. Burada, amaç, öğrencilerin doğru cevabı değil doğru soruları bulmalarını sağlamak. Bunun bir faydası da öğrencinin hukuk felsefesini bir eylem, bir edim olarak algılamasını sağlamaktır. Nitekim bu edimi içselleştirdikleri bazı derslerin sonunda öğrencilerin bir kısmının sınıftan ayrılmayıp tartışmayı devam ettirdiklerini görüyoruz.

Öğrenciler, öğrencilik doğası gereği, makaleleri okumayabiliyorlar. Önceleri bu durumda makaleyi bizzat özetleyip sonra bu özet üzerinde tartışıyorduk. Fakat, bunun öğrencileri bilgiyi temel almayan tartışmalara götürdüğünü gözlemlediğimiz için, bir süredir, böyle bir durumla karşılaştığımızda makale konusu çerçevesinde bir sonraki haftaya hazırlık mahiyetinde serbest tartışmalar yapıyoruz.

Pratiklere fayda sağlayan ve hocayı yönlendirebilecek bir başka çalışma, bir kaç haftada bir, dersin son on beş yirmi dakikasında öğrencilere değerlendirilmelerini aktaracakları bir iki pa-

ragraf yazdırmaktır. Öğrenciden doğrudan geri bildirim alınmasını sağlayan bu değerlendirmeler dersin geneline ilişkin olabileceği gibi, o gün tartışılan konuya ilişkin de olabilir ve ayrıca katılım düzeyini ölçmek için kullanılabilir.

3) DERS MATERYALİ

Biz, derslerimizde hem ana kaynaklar hem de ikincil metinler kullanıyoruz.¹ İkincil metinlerle ilgili önemli olan husus, seçilen makalelerin öğrencinin seviyesine uygun olması. Zorlayıcı olabileceğini düşündüğümüz metinleri sınıfta bölüm bölüm okuyarak tartışmak gibi bir yöntem izliyoruz.

Hukuk felsefesi alanında pratik dersleri kullanılsın kullanılmıyın, en büyük ihtiyaçlarımızdan birinin okuma kitabı, *reader* olduğunu kabul etmek gerekir. Ana kaynaklar konusundaki çeviri zaafımız, okuma kitaplarına bu kaynakların doğru bağlamından koparılmış metinler ekleyemememiz sonucunu da doğuruyor. Halbuki, sayıları artırılacak Türkçe *readerlar* ve problemlerin özüne ilişkin yalın, çeviri paragraflarla desteklenmiş makaleler, sadece pratiklerde değil, ana derslerde de fayda sağlayacaktır.

Ayrıca ders içeriği dışında yöntemine ilişkin kaynaklar da kullanılabilir. Bu haftaki “pratiğimde” önümüzdeki hafta yapılacak kompozisyon şeklindeki vizeye hazırlık olması için, Oxford Üniversitesinde *tutorial* yapan bir hocanın web sayfasından aldığım “Sınavda, Kötti Bir Hukuk Felsefesi Kom-

pozisyonu Nasıl Yazılır”² başlıklı değerlendirmeyi kullandım.

4) PRATİK DERSLERİYLE ELDE EDİLEBİLECEK FAYDA

Çeşitli yollar denenerek gittikçe geliştirilebilecek bir pratik, ana derste öğrenilen kavramları başka bağlamlarda tanıyabilme, kullanabilme ve diğer kavramlarla ilişkilendirebilme becerisinin yanı sıra, öğrencinin muhakemesinin gelişmesine de fayda sağlayabilir. Nitekim vize başarılarının pratik saatlerin verimiyle düz orantılı olarak değiştiğini gözlemliyoruz.

Pratikler, ana dersin anlaşılması açısından faydalıdır. Ayrıca, dersi sıkıcı ve uygulamayla bağlantısız bulan öğrencilerin kendi etkin katılımları neticesinde ilgilerinde biraz olsun bir artış; dersi zaten seven öğrenciler açısından ise bilgi ve becerilerini kullanabilecekleri bir ortam sağlar.

Öğretici açısından, küçük gruplarla yapılacak pratik, karşısındaki bireyleri daha iyi tanıma ve değerlendirilmeye olanak verdiği gibi –ki üniversiteye ilişkin yapısal sorunlar nedeniyle, çoğu zaman “öğrenci” bir anonim kitledir-, derse ilişkin geri bildirim hem alınabilmesi imkânı da sağlar. Bizim deneyimimiz, öğrencilerin daha yakın bir ilişki kurabildiklerinde, özellikle asistanlara çeşitli sıkıntılarını anlatabildikleri ve değerlendirmeye yazılarında son derece yapıcı eleştirilerde bulunabildikleri yönünde oldu.

Tüm bunlardan bağımsız olarak bu tür çalışmalar asistanların öğretim

deneyimine de ciddi katkı sağlamaktadır.

Sonuç olarak

Elbette önerilen bu destek, ana dersin ya da onun hayati uzuvlarının yerini tutacak kadar işlevsel sayılmaz. Buraya kadar anlatılanlar dersin ideal koşullarda işlendiği durumlar temel alınarak bir araya getirilmiştir. Ve tabii ki bu deneyim de ülkemizde hukuk felsefesi öğretiminde yaşanan niteliksel sıkıntılardan bağımsız değerlendirilemez. Bu nedenle son olarak niteliğe ilişkin birkaç hususa değinmek istiyorum.

Öncelikle, ilkökul-lise arasında ayrık olmayan bir eğitim almış bir öğrencinin temel mantık altyapısı son derece zayıf olduğundan, pratiklerde yapılan tartışmalar gerekli diyalektiği sağlamayabilir. Sorulan soruyla verilen cevap arasında çoğu zaman gözlemlenen uyumsuzluk, kanıtlanamayan önermeler, sav ile savı destekleyici argümanlar arasındaki uyumsuzluk, fikirde çelişki, tartışmanın akışını zaman zaman bozmaktadır.

Yine üniversite öncesi öğretimde alınan bazı temel bilgilerin eksikliği, kendini ifade etmedeki aşırı rahatlık yahut rahatsızlık ile birleştiğinde, tartışmanın ekseninin kısa sürede kayması riskini beraberinde getirir. Burada dersi yöneten kişiye tartışmayı yönlendirmek ve ara bilgiler sunmak sorumluluğu düşmektedir.

Daha önce bahsedilen ders materyali sıkıntısı, öğrenci ortalamasının anlayabileceği düzeyde basit ve temiz metinler üretilmesi ve yaygın bir çeviri

(1) Bilgi Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde Hukuk Felsefesi dersinde kullanılan temel kitap, dersi veren hocamız Niyazi Öktem'in Ahmet Ulvi Türkbağ ile birlikte yazdığı “Felsefe, Sosyoloji, Hukuk ve Devlet” idir. Pratiklerde ise bağımsız metinlerin yanı sıra “Çağdaş Hukuk Felsefesine Giriş” (ed. Ahmet Halûk Atalay, Teknik Yayıncılık, İstanbul, 2004) ve “Çağdaş Hukuk Felsefesi ve Hukuk Kuramı İncelemeleri” (Haz. Hayrettin Ökçesiz, Akın Yayınları, İstanbul, 1997) ni kullanmaktayız.

(2) “How to Write a Bad Jurisprudence Exam Essay”. Bu değerlendirme ve dahası için bakınız <http://users.ox.ac.uk/~univ1907/juris/How%20to%20write%20a%20bad%20jurisprudence%20exam%20essay.pdf>

çabasıyla aşılabılır. Kolektif çabanın bir ürünü olarak edite kitap anlayışının yeniden gündemimize oturması gerekliliğini de ayrıca ifade etmek gerekir.

Ana dersi problem odaklı bir hale getirmek, pratiklerin gücünü artıracak, paralelliği pekiştirecektir. Öğrencinin doğru cevapları biriktirmek yerine doğru soruları sormaya sevkedileceği bir ders anlayışı, pratik çalışmaların yanında ana derste de fayda sağlayacaktır.

Pratik derslerin sağlayacağı faydanın çok daha fazlasını ise belki de hukuk fakültelerinin ilk yılının sadece "universitas" kavramının ve üniversitenin nelığının tartışıldığı ve ülke koşullarında sahip olamadığı felsefe, mantık, sosyoloji ve tarih gibi alanlarda hukuk öğretimini üstüne bina etmeye yeterli düzeyde bilginin öğrenciye sunulduğu iki sömestir olarak tasarlanması ve kuramsal hukuk derslerinin ilk yılda Hukuka Giriş ile başlayarak dört yıla yayılması sağlayacaktır.

İki Arada Bir Derede Argümantasyon Teorisi

Eric HILGENDORF^(*)

Çeviren: Altan Heper^(**)

- G. Meggle, U.Wessels (Yay.), *Analyomen 1. Proceeding of the 1st Conference "Perspectives in Analytical Philosophy"*, Walter de Gruyter, Berlin, New York 1994, 989 s., (*Perspektiven der Analytischen Philosophie, cilt 1*) (*Analistik Felsefenin Perspektifleri*).
- M. Herbert, *Rechtstheorie als Sprachkritik. Zum Einfluss Wittgensteins auf die Rechtstheorie (Dil Eleştirisi Olarak Hukuk Teorisi. Wittgenstein'in Hukuk Teorisine Etkisi Üzerine)*, Nomos Yayınevi, Baden-Baden, 1995, 321 s. (Hukuk Felsefesi ve Hukuk Teorisi Üzerine Araştırmalar, cilt 8)
- H. Wohlrapp (yay.) *Wege der Argumentationsforschung (Argümantasyon Araştırmasının Yolları)*. Frommann- Holzboog Yayınevi, Stuttgart- Bad Cannstatt 1995, 419 s.
- R. Alexy, *Recht, Vernunft, Diskurs. Studien zur Rechtsphilosophie (Hukuk, Akıl, Diskur. Hukuk Felsefesi İncelemeleri)*, Suhrkamp Yayınevi, Frankfurt 1995, 292 s.
- R.S. Summers, *Essays on the Nature of Law and Legal Reasoning (Hukukun Doğası ve Hukuki Gereçlendirme Üzerine Denemeler)* Duncker & Humblot yayınevi, Berlin 1992, 217 s., *Schriften zur Rechtslehre, (Hukuk Teorisi Üzerine İncelemeler, 151. cilt)*
- E. von Savigny, *Die Philosophie der normalen Sprache. Eine kritische Einführung in die "ordinary language philosophy" (Normal Dilin Felsefesi. Olağan Dilin Felsefesine Eleştirel Giriş)*. Suhrkamp Yayınevi, Geliştirilmiş Yeni Baskı, Frankfurt 1993, 412 s.
- G. Grewendorf, G. Meggle (yay.) *Linguistik und Philosophie (Dil Bilimi ve Felsefe)*. Beltz Athenäum Yayınevi, yeni baskı Weinheim 1995, 440 s.
- V. Höhle, *Die Krise der Gegenwart und die Verantwortung der Philosophie. Transzendentalpragmatik, Letzbegründung, Ethik. (Günümüzün Krizi ve Felsefenin Sorumluluğu, Aşkınpragmatik, Amaçsal Temellendirme.)* C.H Beck Yayınevi, 2. baskı, Münih, 1994, 280 s.

(*) Prof. Dr. Eric Hilgendorf Würzburg Üniversitesi'nde Ceza ve Ceza Usul Hukuku ve Hukuk Felsefesi öğretim üyesidir. Bu makale Hukuk Felsefesi ve Sosyal Felsefe Arşivinde (ARSP) cilt 82/1, 1996, s. 126-133'de yayımlanmış olup, yayımlandığı dönemdeki argümantasyon teorisiyle ilgili sekiz eserin eleştirisini içermektedir.

(**) Avukat Dr. Altan Heper, Stuttgart ve İstanbul